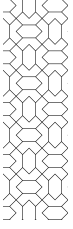

CITATION

Marangozoğlu, İzzet. "The Elucidative Tafsîr (Bayânî) Perception of Fadel Saleh Al-Samerai"
Journal of Faculty of Theology of Bozok University, 10, 10 (2016/10) pp. 185-214.

FÂDİL SÂLİH ES-SÂMERRÂÎ'NİN BEYÂNÎ TEFSİR ANLAYIŞI

The Elucidative Tafsîr (Bayânî) Perception Of Fadel Saleh
Al-Samerai

İzzet MARANGOZOĞLU

Yrd. Doç. Dr.

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri,
Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı

Özet

Günümüz İslam dünyasındaki tefsir çalışmaları "*Beyânî Tefsir*" diye isimlendirilen yeni bir tefsir yönelişine tanık olmuştur. Beyânî tefsir, genel tefsirden bir cüz olup sanatsal açıdan takdim-te'hir, hazf-zikir, teşabüh-ihtilaf ve bir lafzı diğerine tercih etme gibi Kur'an'ın ifade üslubuyla ilgili inceliklerinin yanı sıra belâgat, fesahat, ses ve ifade güzelliği yönünden beyânî icazını ortaya koyan bir tefsir çeşididir. Beyânî tefsiri, kuralları belirlenmiş genel bir metot olarak ortaya koyan Emin el-Hülî ve Bintu's-Şâtî'den sonra beyânî tefsir metodunun çağımızdaki en önemli temsilcisi Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî'dir. Sâmererrâî, beyan kavramının, beyânî araştırmalarda kullanılan yaygın anlamına bağlı kalmamış ve beyânî, en geniş anlamlarıyla ele almıştır. Makalede Sâmererrâî'nin bu tefsir anlayışı tahlil ve değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Beyânî tefsir, Sâmererrâî, Ta'biru'l-Kur'anî

Abstract

The Elucidative Tafsîr (Bayânî) Perception Of Fadel Saleh Al-Samerai
The interpretation (tafsir) studies in today's Islamic world have witnessed an orientation called "Al-Tafsîr Al-Bayânî". The elucidative exegesis (Al-Tafsîr Al-Bayânî) is a part of the general tafsîr and it is a kind of tafsîr revealing intricacies about the expression style such as Taqdeem - ta'kheer (advance-retard), Hazf - dhikr (ruling out-mentioning), Tashâbuh - ikhtilâf (simulation-controversion) and; setting forth the elucidative inimitability (i'jaz) of the Quran from the standpoint of rhetoric, fluency, sound and beauty of expression. Fadel Saleh Al-Samerai is the most important contemporary representative of the elucidative exegesis method after Amin al-Khuli and Bint al-Shati that have put forward the elucidative tafsîr (Al-Bayânî) as a general method with specified rules. Al-Samerai did not abide by the general meaning of the elucidation (bayân) concept used in the elucidative research and embraced the beyân with its broadest meanings. This tafsîr perception of Al-Samerai has been analyzed and evaluated in this article.

Keywords: Tafsîr, Al-Tafsîr Al-Bayânî, Samerai, Quranic Expression (Ta'bir al-Qur'an)

KAYNAKÇA

Marangozoğlu, İzzet, "Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî'nin Beyânî Tefsir Anlayışı",
Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10, 10 (2016/10) ss. 185-214.
Geliş T. 11/09/2016, Kabul T. 29/11/2016.

Giriş¹

Kur'ân'ı Kerîm, apaçık bir Arapçayla; belâgat ve fesahate tutunan, şiirlere panayırlar, hitabete meclisler tertip eden ve şiiri övünç vesilesi sayan bir topluma indirilmiştir.² Kur'ân, hangi sahada söz söylüyorsa söylesin, daima en üstün malzemeyi ve kast olunan manayı ifade eden en uygun lafzı yerli yerince tayin eden bir dille ifade etmektedir. Böylece mana, lafızdaki en mükemmel suretini; lafız ise manadaki en uygun ve en sağlam yerini bulmakta ve Kur'ân'ın beyânî yönünün en ideal şeklini insanın önüne getirmektedir.³ Bu Kur'âni beyan, bünyesinde Arapların üsluplarına muhalif olan eşsiz güzellikteki nazmı, en güzel manaların ve en fasih lafızların oluşturduğu beyânî vecihleri barındırmaktadır.⁴

Kur'ân'ı Kerîm, indirilişinden beri beyânî üslubuyla insanların ilgisini çekmeye devam etmiştir. Belli bir kavmin diliyle inmesine rağmen, kullandığı üslup o toplumun ortaya koyduğu şiir ve nesir üslubundan daha üstün ve daha belîğ olmuştur. Dolayısıyla vahyin nüzulünden itibaren mümini ve kâfiriyle insanların üzerinde durdukları, işte Kur'ân'ın bu eşsiz beyânî üslubu olmuştur.⁵

Çağımızdaki Kur'ân tefsir çalışmalarında gelinen noktanın tespit edilebilmesi için çağdaş Kur'ân tefsirine katkıda bulunan ilim adamlarının tanınması büyük önem arz etmektedir. Son dönem tefsir hareketleri içinde yer alan beyânî tefsir eğilimi, Kur'ân'ı Kerîm'i doğru bir şekilde yorumlamayı ve onun pratik hayattaki etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. Bu çalışma, çağdaş âlimlerden Subhi Sâlih'in (ö. 1986), İslam âlemindeki ilahiyat fakültelerinin tamamına, Allah'ın kitabındaki icaz inceliklerini ortaya çıkaracak beyânî tefsir çalışma-

¹ Bu makale basılmamış doktora tezimizden yola çıkarak hazırlanmıştır. İzzet Marangozoğlu, "Beyânî Tefsir Metodu Fâdil Sâlih es-Sâmerrâi Örneği" *Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE*, Konya 2015.

² Kâmil Ali Sa'fân, *el-Menhecû'l-Beyânî fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetü'l-anglo el-Mısıriyye, 1981, s. 5.

³ Muhammed Abdullah Derrâz, *en-Nebeu'l-Azîm Nazarât Cedide fi'l-Kur'ân*, nşr. Abdulhamîd ed-Dehâhmî, Dâru taybe, Riyad 1997, s. 115.

⁴ Muhammed b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî, *Beyânu Fcâzi'l-Kur'ân (Selâsu Resâil fî İcâzi'l-Kur'ân içinde)*, tah. Muhammed Halefullâh Ahmed, Muhammed Zağlûl Selâm, Dâru'l-ma'ârif, Kahire 1976, s. 27.

⁵ Abdurrezzâk İsmâil Hirmâs, "el-İtticâhu'l-beyânî fi't-tefsîr: Neş'etuhü ve-tatavurruh," *Mecelletu Da'veti'l-Hak*, s. 325, Rabat 1996, s. 32-33.

larını yapmaları için yönelttiği davetin⁶ bir icabeti niteliğinde sayılabilir.

Beyânî Tefsir

Beyânî tefsir, âyetleri terkip ve lafız yönünden inceleyerek hem mananın güzel bir biçimde ifade edilmesini hem de lafzın ahengi ve güzelliğini ortaya koyan bir tefsir yöntemidir.⁷ Kur'ân belâgati kapsamında teşbih, istiare, kinaye ve temsil gibi beyan sanatlarını inceleyen ve bunlardan hasıl olan hakiki, mecazi veya lafzi ilişkileri inceleyen bir yöneliş⁸ olarak da tarif edilmiştir. Beyânî tefsir, Kur'ân'da geçen kelime ve terkiplerin, ilk muhataplarının anladıkları gibi anlaşılmasını esas alan bir tefsir metodu şeklinde de tanımlanabilir. Bu tefsirde tercih edilen sistem, Kur'ân'ı Kur'ân'la, sahih hadislerle, Arap dilinin özellikleriyle, içtihatla ve Kur'ân metninin birbirini tamamlayan bir bütün oluşuna bakarak tefsir etme yöntemidir. Bu tefsir metodunda, Kur'ân âyetlerinin bütünlüğü dikkate alınmadan, birbirinden ayırarak her birini ayrı ayrı tefsir etmek sağlıklı değildir. Bilakis aynı grubu oluşturan âyetler birlikte ele alınıp ana hedef gözetilerek topluca sunulmalıdır.⁹

20. yüzyılda kendine ait yöntemleri, temsilcileri ve literatürü olan tefsir akımlarının ortaya çıkmasıyla birlikte tefsir alanındaki çalışmalar yeni bir ivme kazanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Emîn el-Hülî'nin¹⁰ (ö. 1966) kurup, zevcesi ve takipçisi Âişe Abdurrahmân Bintu's-Şâtî'in (ö. 1998) geliştirdiği ve Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin

⁶ Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Onuncu Basım, Beyrut 1977, s. 7.

⁷ Muhammed el-Mubârek, *Dirâse Edebiyye li-Nusûsin miñe'l-Kur'ân*, Dâru'l-fıkr, Dimeşk 1964, s. 5.

⁸ Muhammed Huseyn Ali es-Sağîr, *el-Mebâdî'u'l-Amme li-Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, Dâru'l-Muerrihi'l-Arabî, Beyrut 2000, s. 110.

⁹ Ahmed eş-Şirbâsî, *Hiz. Peygamber'den Günümüze Tefsir Ekolleri*, çev. Mustafa Özcan, Birinci Basım, Özgü yay., İstanbul 2010, s. 155.

¹⁰ Emîn el-Hülî'ye göre bu metod "Kur'ân etrafında yapılacak araştırma" ve "Kur'ân'ın içinde yapılacak araştırma" olmak üzere iki ayrı değerlendirmeyi gerektirmektedir. *Kur'ân etrafında yapılacak araştırma*, Kur'ân'ın nazil olduğu, toplandığı ve yazılıp okunduğu maddi (coğrafi ve toplumsal) çevreyle ilgilidir. Buna Kur'ân'ın ilk muhataplarının inanç ve davranışlarını manevi şartları da eklenebilir. Kur'ân etrafında yapılacak araştırmada nüzul sebepleri de önemlidir. *Kur'ân'ın içinde yapılacak araştırma* ise kelimelerin yanı sıra cümle ve terkiplerin incelenmesiyle gerçekleştirilmektedir. Araştırmacı bunu yaparken, kelimelerin manalarının zaman içindeki değişimini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bkz. Emîn el-Hülî, "Tefsir", *Dâiretu'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyye*, M.Th. Houtsma, T. W. Arnold, R. Basset, R. Hartmann, tah. İbrâhîm Zekî Hürşid, Ahmed eş-Şintinâvî, Abdulhamîd Yûnus, Hasan Habeşî, Abdurrahmân eş-Şeyh, Muhammed Anânî, Merkezu's-Şarîka li'l-İbdâ'i'l-Fikrî, Şarîka 1998, ss. 2338-2347.

genişleterek dört ciltlik tefsiriyle taçlandırdığı “beyânî tefsir” adında “*yeni bir metot*” ortaya çıkmıştır. Ancak bu metot, yeterince incelenmemiş ve özellikle tatbikî yönü ihmal edilmiştir. Bintu’ş-Şâti’e göre Kur’ân’daki bir kelimenin hangi anlam veya anlamlarda kullanıldığını tespit etmek için o kelimeyi önce âyet ve sûredeki özel bağlamı içerisinde, sonra da Kur’ân’ın tamamında ele alıp değerlendirmeyi öngören bu metodun aşamaları şunlardır:

1. Zaman ve mekân şartlarını tanımak için aynı konuyla ilgili âyetleri nüzul tertibine göre sıralayarak âyetin nüzulüne tanıklık eden rivayetlerden yararlanmak.¹¹

2. Kur’âni lafzın varit olduğu bütün yerleri istikra (tümevarım) yöntemine dayalı dakik bir incelemeye tabi tutmak.

3. Lafzın farklı kullanımlarındaki manalarını tespit edebilmek için Arapça mucemlerle tefsir kitaplarını, metodun hizmetine sunmak.

4. Lafza yüklenen sözlük manalarından uygun olanı seçme ya da o lafza başka yerlerde bulunmayan yeni bir anlam katma işlevini nassa bırakmak.¹²

5. Siyakın delaletini bütün yönleriyle düşünmek ve selefın “*Kur’ân’ın bir kısmı, diğer bir kısmını tefsir eder.*” sözünün gereğini titizlikle yerine getirmek.¹³

6. Kur’âni nassın hakemliğinde anlatıma odaklanmak. Müfessirlerin nass ve bağlamla bağdaşan görüşlerinden istifade etmek. Mezhebi yorumlardan ve İsrâiliyyâtтан uzak durmak.¹⁴

7. “*Kur’ân’ın kendisi kaidedir.*” ilkesine bağlı kalmak. Müfessir, manaya ulaşmaya çalışırken nahivcilerin ve belâgatçilerin görüşlerinden önce nassın siyakına başvurmalıdır.¹⁵

8. Bir hidayet ve din kitabı olan Kur’ân lafzını, bilimsel keşiflerin ulaştığı verilere hamletmemek.¹⁶

9. Kur’ân’ın tamamında aynı konuyla ilgili âyetleri toplama, bir-

¹¹ Âişe Abdurrahmân Bintu’ş-Şâti’, *et-Tefsîru’l-Beyânî li’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-ma’ârif, Mısır 1977, II, 28.

¹² Bintu’ş-Şâti’, *et-Tefsîru’l-Beyânî*, II, 7-8.

¹³ Bintu’ş-Şâti’, *et-Tefsîru’l-Beyânî*, II, 14.

¹⁴ Bintu’ş-Şâti’, *et-Tefsîru’l-Beyânî*, II, 8.

¹⁵ Bintu’ş-Şâti’, *et-Tefsîru’l-Beyânî*, I, 35.

¹⁶ Bintu’ş-Şâti’, *Makâluun fi’l-İnsân*, Dâru’l-ma’ârif, Mısır 1969, s. 17.

biriyle mukayese etme ve beyânî yönlerini ortaya çıkarma imkânı sunan tefsirde konulu yaklaşımı¹⁷ esas almak.¹⁸

Hidayet vasfının yanında Kur'ân'ın ikinci özelliği de icazdır. Dolayısıyla Kur'ân hidayet ve icaz kitabıdır.¹⁹ Tefsir ilminde farklı icaz türleri üzerinde durulsa da “beyânî i'câz”, Kur'ân'ın en önemli vasfı olarak görülmektedir. Bunun en bariz göstergesi de icaz müelliflerinin kaleme aldığı eserlerin giriş kısmında Kur'ân'ın beyânî yönünü ön plana çıkarmalarıdır.²⁰

Çağdaş âlimlerden, Salâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *İcâzu'l-Kurâni'l-Beyânî ve Delâilu Masdarihi'r-Rabbânî* adlı kitabında Kur'ân'ı Kerîm'in belâgat üslubu, beyânî ve anlatımı ile erişilemez bir kitap olduğunu belirttiğinden²¹ sonra Kur'ânî anlatımdaki beyânî icazın konularını şöyle sıralar: Zikir ve hazif, teradüfün reddi ve birbirine benzeyen (müteşabih) lafızlar arasındaki farklılıklar, teşabüh ve ihtilaf, tarif ve tenkir, takdim ve tehir, tekit, tekrarlar, âyet fasılları, edebî tasvir, sûre açılışları, harflerdeki ziyadenin reddi, tazmîn (harflerin veya fiillerin birbirinin yerine kullanılması), aynı kökten türemiş kelime (fiil, sıfat, mastar) yapıları, sayısal uyum (*et-tenâsuku'l-'adedî*)²². Hâlidî'nin, bu meseleleri incelerken, Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî'nin *et-Ta'biru'l-Kur'ânî* adlı eserinden sık sık istifade etmesi, Sâmerrâî'nin bu alandaki yetkinliğine işaret etmektedir.

Fâdil b. Sâlih es-Sâmerrâî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Tam adı Fâdil b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî olan Sâmerrâî, Kur'ân'ın anlatım üslubunu ele alan çalışmalarıyla tanınan Iraklı tefsir,

¹⁷ Konulu tefsirde tek bir konu ele alınır. İncelenen konuyla ilgili âyet ve sûreler toplanır. Bu nasslardaki lafızların lugavi delâletleri tespit edildikten sonra Kur'ân'ın bu lafızları kullanışı ve üslubu incelenerek doğru manalara ulaşmaya çalışılır. Bkz. Bintu's-Şâti', *et-Tefsiru'l-Beyânî*, I, ss. 60-61. Beyânî tefsir eğilimine eserinde geniş yer ayıran Fehd er-Rûmî, 'konululuğun' bir tefsir metodu olmadığını; aksine bir tefsir yöntemi ve aracı olduğunu belirtmektedir. Fehd b. Abdirrahmân b. Suleymân er-Rûmî, *İtticâhâtut-Tefsîr fi'l-Karnî'r-Râbî'i 'Aşer*, Muessesetu'r-risâle, Riyad 1997, III, 872.

¹⁸ Muhammed Ali er-Rıdâî, *Menâhicu't-Tefsîr ve İtticâhâtuh: Dirâse Mukârîne fi Menâhici Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, trc. Kâsım el-Beydânî, Beyrut 2008, s. 419.

¹⁹ Mehmet Sofuoğlu, *Tefsîre Giriş*, Çağrı yay., İstanbul 1981, s. 3.

²⁰ Hafnî Muhammed Şeref, *İcâzu'l-Kur'ânî'l-Beyânî beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, Kahire 1970, s. 375-376.

²¹ Salâh Abdulfettâh el-Hâlidî, *İcâzu'l-Kurâni'l-Beyânî ve Delâilu Masdarihi'r-Rabbânî*, Dâru ammâr, Amman 2000, s.186.

²² Hâlidî, sayısal icazı (*el-îcâzu'l-'adedî*) diğer icaz çeşitleriyle birlikte beyânî icaz kapsamına dâhil etmektedir. Bkz. el-Hâlidî, *İcâzu'l-Kurâni'l-Beyânî ve Delâilu Masdarihi'r-Rabbânî*, s. 328.

dil ve nahiv âlimidir.²³ Sâmerî'nin el-Bedri aşiretindedir. 1933 yılında Sâmerî'da doğdu. Babasının onu, ilk yaşlarda Kur'ân'ı öğrenmesi için götürdüğü Sâmerî Hasan Paşa Camii'nde Kur'ân'ı hıfzetti; ilk ve orta-öğrenimini orada tamamladı. 1961 yılında Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arap Dili bölümünde lisans öğreniminden sonra öğretmenlik yapmaya başladı. Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde açılan ilk yüksek lisans programını tamamladıktan sonra aynı bölümde araştırma görevlisi oldu. 1968 yılında Kahire Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili bölümünde doktorasını tamamladı. 1972 yılında doçent, 1979'da da profesör oldu.²⁴ 1979 yılında Kuveyt Üniversitesi Arap Dili bölümünde ders verdi. Bağdat Üniversitesi'nde yaklaşık kırk yıl nahiv hocalığı yaptıktan sonra 1998 yılında emekliğe ayrıldı. 1999 yılında Birleşik Arap Emirlikleri Acman Üniversitesi'nde bir yıl çalıştı, Şarika Üniversitesine intikal ederek Kur'âni anlatım (*et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*) ve nahiv derslerini vermeye başladı. Şarika televizyonunda 2000-2004 yılları arasında *Lemesât Beyâniyye* isimli programda Kur'ân'ın beyânî inceliklerini anlattı. İlerlemiş yaşına rağmen halen Bağdat'ta ilmî çalışmalarına devam etmektedir.²⁵

Sâmerî, nahiv ve Kur'ân'ın beyânî tefsirine dair birçok eser telif etmiştir. Beyânî tefsir alanında, *'Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî*, *Dirâsetu'l-Muteşâbihî'l-Lafziyyi Min Âyi't-Tenzîl fi Kitâbi Milâki't-Te'vîl*, *Belâğatu'l-Kelîmeti fî't-Ta'bîri'l-Kur'ânî*, *Es'iletun Beyâniyye fî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, *Lemesâtun Beyâniyyetun fî Nusûsin mine't-Tenzîl*, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, *min Esrâri'l-Beyânî'l-Kur'ânî*, *et-Tenâsubu Beyne's-Suveri fî'l-Muftetehi ve'l-Havâtîm*, *Kabesâtun mine'l-Beyânî'l-Kur'ânî*, *Esrâru'l-Beyân fî't-Ta'bîri'l-Kur'ânî*; Arap Dili ve Belâğati alanında: *İbn Cinnî en-Nahvî* (yüksek lisans tezi), *ed-Dirâsâtu'n-Nahviyyetu ve'l-Luğaviyyetu 'inde'z-Zemahşerî* (doktora tezi), *Ebü'l-Berekât ibnu'l-Enbârî ve Dirâsâtuhu'n-Nahviyye*, *Tahkîkâtun Nahviyye*, *Me'âni'l-Ebniyyeti fî'l-'Arabiyye*, *Me'âni'n-Nahv*, *el-Cumletu'l-'Arabiyyetu Te'lîfuhâ ve Aksâmuhâ*, *el-Cumletu'l-'Arabiyyetu ve'l-Ma'nâ*; iman ve itikat alanında

²³ Behcet el-Hudeysî, *el-Kasîdetu'l-İslâmiyye ve Şu'arâuha'l-Muâsirîn fî'l-İrâk*, Irak Kültür Bakanlığı yay., Bağdat 2010, s. 313.

²⁴ el-Hudeysî, *el-Kasîdetu'l-İslâmiyye ve Şu'arâuha'l-Muâsirîn fî'l-İrâk*, s. 312.

²⁵ el-Hudeysî, *el-Kasîdetu'l-İslâmiyye ve Şu'arâuha'l-Muâsirîn fî'l-İrâk*, s. 313.

ise, *Nidâ'u'r-Rûh fi'l-Îmâni Billâhi ve'l-Yevmi'l-Âhir* ile *Nubuvvetu Muhammed mine'ş-Şekki ilâ'l-Yakîn* adlı eserleri kaleme almıştır.

Sâmerrâî'ye Göre Kur'ân, Tefsir ve Beyânî Tefsir

Sâmerrâî'ye göre *Kur'ân*, Peygamberimiz Muhammed'e (sas) indirilen kitabın özel adıdır. Diğer bir adı da *Kitâb*'tır. Bu iki isim, Kur'ân'ın okunup yazıldığını göstermektedir. Dolayısıyla o, yazıldığı için *Kitâb*; okunduğu için de Kur'ân'dır. Allah ona, yazılmış ve okunmuş olarak yemin etmiştir.²⁶ Yüce Allah “وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ” âyetinde “*el-Hakîm*” vasfından hareketle Kur'ân'ın, *muhkem*, *hakîm* ve *hâkim* bir kitap olduğunu belirtmektedir. Allah Teâlâ “الْحَكِيمِ - *el-Hakîm*” sözüyle tümü murat edilen birçok manayı toplamıştır.²⁷ Salih'in devesi, Musa'nın asası ve eli gibi hususlar, peygamberliğin konusu olmayıp birer mucizesidir. Fakat Kur'ân, aynı anda hem peygamberliğin konusu hem de mucizesidir.²⁸

Tefsir, Allah Teâlâ'nın Peygamberi Muhammed'e (sas) indirmiş olduğu kitabının anlaşılmasına, manalarının açıklanmasına, hükümleri ve hikmetlerinin elde edilmesine vesile olan bir ilimdir.²⁹ Beyânî tefsir, genel tefsirden bir cüz olup takdim-tehir, zikir - hazif ve bir lafzın diğerine tercih edilmesi gibi çeşitli anlatım tarzları üzerinde yoğunlaşarak Kur'ân'daki söz inceliklerini edebî açıdan açıklayan bir tefsir metodudur.

Sâmerrâî'ye Göre Beyânî Tefsirin Dayandığı Temel İlkeler

Araştırmacı, murat edilen manayı doğru bir şekilde anlayıp kelime, terkip ve anlatımdaki inceliklere vakıf olması için edebî analizlerinde bazı tefsir kaidelerine dayanmalıdır.³⁰ Bu ilkedен hareketle Sâmerrâî, beyânî tefsir yapacak kişinin ihtiyaç duyacağı hususları on beş madde hâlinde şöyle sıralamaktadır:

²⁶ Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, Dâru'l-fikr, Amman 2013, I, 6.

²⁷ Sâmerrâî, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, I, 7.

²⁸ Sâmerrâî, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, I, 9.

²⁹ Sâmerrâî, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, I, 6. Bu tanım Bedreddîn Zerkeşi'ye aittir: *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, tah. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Dâru İhyâi'l-kutubi'l-arabiyye, Kahire 1957, I, 13.

³⁰ Adnân Muhammed Zerkûr, *Medhal ilâ Tefsiri'l-Kur'ân ve Ulûmihi*, Dâru'l-kalem, Dimeşk 1998, s. 224.

1. *Lügat ilminde derinleşmek*: Müfessir bu noktada mücerredî, mezidî, ziyadelik amaçlarını, siygalardaki değişiklikleri ve bunların delalet ettikleri manaları bilmeli ve iştikak ile müştak (türemiş) kelimelerin hâlleriyle ilgili geniş bir birikime sahip olmalıdır.

2. *Sarf ilminde derinleşmek*: Müfessir, yapısı ve tasrifî bakımından muhtelif manalara delalet eden müfret lafızlara arız olan hükümleri bilmelidir.

3. *Nahiv ilminde derinleşmek*: Müfessir, mananın aslına delaleti bakımından terkip itibariyle lafızlara arız olan irap hükümlerini bilmelidir.

4. *Belâgat ilimlerinde derinleşmek*: Müfessir, fesahat, fasl-vasl, takdim-tehir, hakikat-mecaz gibi belâgat ilmiyle ilgili hususları bilmelidir. Bir beyânî müfessir -kısaca- Arapçanın bütün ilimlerine vâkıf olmalıdır. Tefsir âlimlerinin kararlaştırdıkları gibi³¹ bu hususta yüzeysel bilgiye sahip olmak yeterli değildir. Bilakis bu işe girişecek olan kişi, dilin inceliklerine ve mana farklılıklarına neden olan muhtelif yaklaşımları bilmelidir.

5. *Kıraatler*: Müfessirin vâkıf olması gereken bir diğer husus da kıraatlerdir. Müfessir kıraatlerde bazı vecihlerin birbirine tercih edildiğini bilmelidir.³² Çünkü kıraatlerdeki bu farklılıklar, belâğatin kemaline ve bütünlüğüne işaret etmektedir. Buna örnek olarak “مَالِكٍ” – O, din gününün sahibidir”³³ ve “مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ” kıraatlerini verebiliriz. Bu iki kıraatte mülk ve hüküm Yüce Allah’ta toplanmıştır. Zira “مَالِكٍ *Mâlik*”, “sahip olma”yı; “مَلِكٍ *Melik*” ise en yüksek hâkimi yani mutlak hâkimi ifade eder. Dolayısıyla Yüce Allah, bu iki vasfı kendi zatında toplamıştır.³⁴ Bunu tek bir kıraatle gerçekleştirmek mümkün değildir. Dolayısıyla âyet “مَالِكٍ يَوْمَ الدِّينِ” ve “مَلِكٍ يَوْمَ الدِّينِ” olmak üzere iki kıraati ve iki manayı bir arada toplayacak şekilde nazil olmuştur.³⁵

Bunun benzerini Yüce Allah’ın “إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ” – *Bilenler için*

³¹ Zerkeşi, *el-Burhân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, II, 165.

³² Ebû'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, yy. ts., II, 181; Ebû Havyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî, *el-Bahrû’l-Muhît*, tah. Sıdkî Muhammed Cemîl, Dâru’l-fîkr, Beyrut 1420, I, 7.

³³ 1/Fâtiha, 3.

³⁴ Sâmerîrâî, *‘Alâ Tarîki’t-Tefsîri’l-Beyânî*, I, 8.

³⁵ Sâmerîrâî, *‘Alâ Tarîki’t-Tefsîri’l-Beyânî*, I, 9.

bunda nice ibretler/işaretler vardır”³⁶ sözünde de görüyoruz. Âyetin sonundaki “لِلْعَالَمِينَ” lafzı, hem esreli lam ile “عَالِمٌ *Âlim*”in çoğulu “لِلْعَالَمِينَ – *Âlimler (için)*”; hem de fethalı lam ile “عَالَمٌ *Âlem*”in çoğulu “لِلْعَالَمِينَ – *Âlemler (için)*” şeklinde okunmak suretiyle iki kıraati bir arada toplamıştır. Kur’ân’da bunun örnekleri çoktur.

Allah (c.c.), inkârcılara Kur’ân’la meydan okumuş ve onları âciz bırakmıştır. Onların, gelen her yeni âyet karşısında âciz kalmaları, Allah’ın kudretinin mükemmelliğini ve insanoğlunun bu kudret karşısındaki acziyetini göstermektedir. Yüce Allah’ın “هَذَا خَلْقُ اللَّهِ” “Bu, Allah’ın yaratmasıdır. Hadi siz de bana başkasının ne yarattığını gösterin”³⁷ sözü, Allah’ın kudretinin kemalini ve beşerin âcizliğini ortaya koymaktadır.³⁸

6. *Nüzul Sebepleri*: Nüzul sebepleri mananın anlaşılmasına yardım eden önemli hususlardandır. Onunla veya onsuz anlaşılması zor olan hususların birçoğu açıklığa kavuşur. Sahâbe ve selef de tefsirde nüzul sebeplerine başvurmuşlardır. Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Allah Teâlâ’nın “فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا” – *Bu ikisi (Safa ile Merve) arasında gidip gelmesi/sa’y yapmasında bir günah yoktur*³⁹ sözünü, sa’yin bir rükün olmadığı şeklinde anlamış, bunun üzerine Hz. Âişe, ona şu cevabı vermiştir: Eğer senin dediğin gibi olsaydı, o zaman “فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ” – *Bu ikisi arasında sa’y yapmamasında bir günah yoktur* demesi gerekirdi. Âyetin bu ifade tarzıyla inmesinin sebebi, cahiliye döneminde Safa ve Merve tepelerinde bulunan putlar sebebiyle bazı kimselerin, İslam gelince endişeye kapılıp geçmişte onunla şirk işledikleri bu eylemi yapmaktan imtina etmeleridir. Allah, onlardan bu endişeyi gidermiş ve onlara Safa ve Merve arasında sa’y etmelerini emretmek suretiyle onları rahatlatmıştır.^{40 41}

Bir örnek de, Allah Teâlâ’nın “عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ” – *Cariyelerinizi, (hele bir de) iffetli kalmak istiyorlarsa fuşşa zorlamayın.*⁴²

³⁶ 30/Rûm, 22.

³⁷ 31/Lokmân, 11.

³⁸ Sâmerrâî, *‘Alâ Tariki’t-Tefsiri’l-Beyânî*, I, 9.

³⁹ 2/Bakara, 158.

⁴⁰ Ebû l-Huseyn el-Kuşeyrî Muslim b. el-Haccâc, *Sahihu Muslim*, tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi’t-turâsî’l-arabî, Beyrut ts., bab: 43, hadis no: 1277, II, 928.

⁴¹ Sâmerrâî, *‘Alâ Tariki’t-Tefsiri’l-Beyânî*, I, 10.

⁴² 24/Nûr, 33.

âyetidir. Bazılarının, âyetteki nehyin, cariyelerin iffetli kalma şartına bağlı olduğunu; aksi hâlde iffetli kalmak istemediklerinde fuhşa zorlanabilecekleri hükmünü çıkarmaları doğru değildir. Âyetin nüzul sebebine bakıldığında mana netleşmektedir.⁴³ Âyet, Abdullâh b. Ubeyy'in Museyke ve Umeyme adında iki cariyesi hakkında nazil olmuştur. Abdullah b. Ubeyy onları zina yapmaya zorlayınca Resûlullah'a (sas) gidip onu şikâyet ettiler. Bunun üzerine, “وَلَا تُكْرِهُوا” وَ لَا تُكْرِهُوا - *Cariyelerinizi fuhşa zorlamayın*” âyeti indi.⁴⁴

Görüldüğü gibi Kur'ân Arapça olmasına rağmen, kendi siyak ve mana sistemi, çoğu kez Arap dilinin seyrini aşmış ve ona baskın gelmiştir. Bilhassa nüzul sebepleri gibi Kur'ân'ın kendi orijinal birtakım müesseseleri, onu doğru anlamada çok önemli rol oynamıştır.⁴⁵

7. *Siyak Bilgisi*: Siyak (bağlam) bilgisi, genelde müfessirin, özelde ise beyânî müfessirin en çok ihtiyaç duyduğu araçlardandır. Siyak yardımıyla bir lafzın diğer bir lafza ya da bir ifadenin diğer bir ifadeye tercih edilmesi, takdim-tehir ve zikir-hazif gibi birçok hususun sebebi ve müşterek lafızların manaları açıklık kazanacaktır.

Zerkeşî *el-Burhân*'da Kur'ân yorumunda bağlam bilgisinin sağladığı katkıları, belirsizliği (*mücmeli*) belirginleştirme (*tebyîn*), murat edilmeyen bir takım ihtimalleri ortadan kaldırarak ihtimallerin sayısını azaltma, genel (*âmm*) lafızların anlamını daraltma (*tahsîs*), mutlak ifadeleri sınırlama (*takyîd*) ve çokanlamlı lafızların anlamını tespit etme şeklinde sıralamaktadır. Zerkeşî siyakın, mütakellimin muradına delalet eden en önemli karinelere biri olduğunu; ihmâl edildiği vakit yorumlarda hataya düşüleceğini belirtmektedir. Yüce Allah'ın “ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ” - *Tat bakalım, sen ki çok şerefliydin, çok güçlüydün!*⁴⁶ âyetindeki “azîz ve kerîm” şeklinde anılan muhatabın, aslında “alçak ve değersiz (zelil ve hakir)” biri olduğunu âyetin siyakından anladığımızı ifade etmektedir.^{47, 48}

⁴³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, Matbaatu Mustafa Bâbi'l-Halebi, Kahire 1930, IV, 28.

⁴⁴ Ebû'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Lubâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nuzûl*, Dâru İhyâi'l-ülûm, Beyrut, ts., s. 162.

⁴⁵ Yusuf İşçık, *Kur'an'ın Anlamada Temel Bir Problem: Te'vil*, Esra yay., Konya 1997, s. 95.

⁴⁶ 44/Duhân, 49.

⁴⁷ Zerkeşî, *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, II, 200-201.

⁴⁸ Sâmerâî, *'Alâ Tariki'l-Tefsiri'l-Beyânî*, I, 11.

8. Beyânî tefsir yapacak kişi kastedilen manaya ulaşmak için ‘*anlatım vecihleri*’nin yer aldığı Kur’ân âyetlerine başvurmalıdır.

9. Kastedilen manaya ulaşmak için tefsir edilecek ‘*kelime*’nin mana ve kullanımlarının yer aldığı Kur’ân âyetlerine başvurmalıdır.

10. Rüzgâr anlamına gelen ‘الرَّيْح’ kelimesinin kötülük, ‘الرَّيَّاح’ kelimesinin ise iyilik; yağmur anlamındaki ‘الغَيْث’ kelimesinin rahmet, ‘المَطَر’ kelimesinin ise azap; oruç anlamındaki ‘الصَّوْم’ kelimesinin susmak, ‘الصَّيَام’ kelimesinin ise oruç ibadeti için kullanılması gibi çeşitli ‘*Kur’âni kullanımlar*’ın özelliklerine vâkif olmalıdır.

11. Kur’ân ilimlerinden biri olan ‘*vakf ve ibtidâ*’yı⁴⁹ ve bunun, mananın genişlik ve takyidi üzerindeki etkisini bilmelidir.

12. Kelime ve ibaredeki her değişimi göz önünde bulundurmalı; önemsiz gördüğü bir değişikliğin önemli olabileceğini unutmamalıdır. Bu bağlamda “بَطَّهَرَ”, “يَتَطَهَّرُ”, “يَذْكُرُ” ve “يَتَذَكَّرُ” gibi kelimelerdeki ibdali (harf değişimlerini); “تَذَكَّرُونَ” ve “تَتَذَكَّرُونَ”, “يَسْتَطِيعُ” ve “يَسْتَطِيعُونَ”, “عَدَاوَةٌ”, “مَغْفِرَةٌ – غُفْرَانٌ”, “تَنْفَرُوا” ve “تَنْفَرُوا” gibi ifadelerdeki zikir ve hazfi; “مَنْ يَرْتَدِّدْ” ve “مَنْ يَرْتَدِّدْ” gibi siyga değişimlerini; “نَخْلٌ – نَخِيلٌ” ve “عُدْوَانٌ” gibi ibarelerdeki idğam ve fekk (şedde ile birleşmiş olan harflerin ayrı ayrı yazılması) durumlarını bilmelidir.⁵⁰

13. Bir şeyi çok yönlü ve derinlemesine düşünmeyi ifade eden ‘*teemmül ve tedebbür*’ü sürdürmelidir. *el-Burhân*’da da Kur’ân’ın mana derinliklerine nüfuz edebilmenin ancak tedebbür ve tefekkürle mümkün olacağı belirtilmektedir.⁵¹ Bundan dolayı Yüce Allah, kitabında tedebbürü emrederek şöyle buyurmuştur: “أَفَلَا يَتَذَبَّرُونَ الْقُرْآنَ” – *Kur’ân üzerinde iyice düşünerek gereğini yerine getirmiyorlar mı?! Yoksa kalpler(in)de kilitler mi asılı?!*⁵² Başka bir âyette de “كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ” – *Bu, insanlar âyetlerini düşünüp gereğini yerine getirsinler diye sana indirdiğimiz bilgi yüklü (mübarek) bir kitaptır*⁵³ buyurmuştur.

14. Meşhur tefsirlerin yanı sıra Kur’ân ilimleri, icaz, müteşabih,

⁴⁹el-Vakf ve’l-ibtidâ: Kur’ân okurken lafiz ve manayı gözetererek durmak ve ardından okumaya başlamak anlamında terim, bu konuya ait bilim dalı. Bkz. Abdurrahman Çetin, “Vakf ve İbtidâ”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 461.

⁵⁰Sâmerrâî, ‘*Alâ Tariki’t-Tefsiri’l-Beyânî*, I, 12.

⁵¹Zerkeşî, *el-Burhân fi ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, II, 180.

⁵²47/Muhammed, 24.

⁵³38/Sâd, 29.

âyet ve sûre uygunluğu (tenasüp) gibi yüksek beyânî ve edebî sınırları içine alan ‘Kur’ân’ın anlatım incelikleri’ hakkında yazılmış eserleri incelemelidir.

15. Sayılan bu hususların tümü mevhibeye/kabiliyete dayanmaktadır. Mevhibe, her ilmin, sanatın ve mesleğin temelidir. Kişinin ilim ve sanattaki konumu mevhibesi ölçüsündedir. Bununla birlikte kişi sadece mevhibeye dayanmamalı; onu, yoğun bir okuma, araştırma, analiz ve düşünme faaliyetiyle geliştirmelidir.⁵⁴

Sâmerrâî’ye göre bunların tümü hakkında geniş bilgisi olmayan kişinin eline kalem alıp Allah’ın kalamını tefsir etmesi caiz değildir.

Sâmerrâî’nin Beyânî Tefsirinden Örnekler

Araştırmacı, murat edilen manayı doğru bir şekilde anlayıp kelime, terkip ve anlatımdaki inceliklere vâkıf olması için edebî analizlerinde bazı tefsir kaidelerine dayanmalıdır.⁵⁵ Sâmerrâî de beyânî tefsir metodunda takdim-tehir, zikir-hazif, teşabüh-ihtilaf başta olmak üzere birtakım ilkelere dayanmaktadır. *Beyânî tefsir usulüne* ayırdığı *et-Ta’bîru’l-Kur’ânî* başta olmak üzere Kur’ân’ın beyânî yönünü incelediği diğer eserlerinde de birinci sırada bu ilkelere dayandığı görülmektedir. Aşağıda Sâmerrâî’nin beyânî tefsire yaklaşımını ve metodunu örneklerle açıklamaya çalışacağız.

Kur’âni Anlatım

“Kur’âni anlatım (*et-Ta’bîru’l-Kur’ânî*)”, Sâmerrâî’nin beyânî tefsirle ilgili çalışmalarında sık sık tekrarladığı anahtar terkiplerdendir. *et-Ta’bîru’l-Kur’ânî*, *Belâğatu’l-Kelîmeti fi’t-Ta’bîri’l-Kur’ânî*, *Esrârü’l-Beyân fi’t-Ta’bîri’l-Kur’ânî* gibi eserlerinin isminden de bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Hâl böyleyken takdim-tehir, hazif-zikir ve teşabüh-ihtilaf konusuna geçmeden önce Sâmerrâî’nin, Kur’ân’ın eşsiz güzellik ve incelikteki anlatımına dair zikrettiği özelliklerden birkaçını zikretmek yerinde olacaktır.

1. İsim - fiil kullanımı: Bilindiği üzere Arapçada fiil, hudus ve ye-

⁵⁴ Sâmerrâî, ‘*Alâ Tarîki’t-Tefsîri’l-Beyânî*, I, 13.

⁵⁵ Zerzûr, *Medhal ilâ Tefsîri’l-Kur’ân ve Ulûmihi*, s. 224.

nilenmeye; isim ise sübut ve istikrara delalet etmektedir.⁵⁶ “هُوَ يَتَعَلَّمُ” – O, öğreniyor” ve “هُوَ مُتَعَلِّمٌ” – O, tahsillidir” örneğinde, ‘يَتَعَلَّمُ’ kelimesi, hudus ve teceddüde delalet eder. Yani ilim yolunu tutmuş birinden söz etmiş oluruz. ‘مُتَعَلِّمٌ’ kelimesinde ise öğrenme işinin tamamlanıp sübuta erdiğini ve artık kişinin bir vasfı hâline geldiğini görürüz. Burada iş belki de henüz gerçekleşmemiş olsa da onu gerçekleşmiş konumda göstermek için isim siygası kullanılmıştır. Allah Teâlâ’nın “إِنِّي جَاعِلٌ – Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.”⁵⁷ sözü bu kullanıma örnek teşkil etmektedir. Henüz gerçekleşmemiş olan halife yaratma/tayin etme işinin kaçınılmaz olarak vuku bulacağını göstermek için burada ism-i fâil siygası (جَاعِلٌ) kullanılmıştır. Yüce Allah’ın Nuh’a (as) hitaben söylediği “وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ” – *Zalimler için de sakın bana başvurma; çünkü onlar boğulacaklardır.*⁵⁸ âyeti de bu kabildendir. Burada da “سَأَعْرِقُهُمْ” – *Onları boğacağım.*” ya da “سَيُعْرَقُونَ” – *Boğulacaklar.*” denmemiş; iş sanki olmuş ve tamamlanmış gibi ism-i meful siygası “مُغْرَقُونَ” – *Boğulmuşlardır.*” kullanılmıştır.⁵⁹

2. Kur’ân’ı Kerîm’deki kelime yapılarının eşsiz sanatsal bir biçimde vazedilmesi: Bu kullanımlarından birisi de fiil zikredildikten sonra o fiilin mastarı yerine onunla iştikakta buluşan başka bir fiilin mastarı getirilerek fiilin manasıyla mastarın manasının aynı yerde toplanmasıdır. Bunu, Yüce Allah’ın “وَاذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتَلًا” – *Rabbinin adını an ve bütün varlığınla sadece O’na yönel/kulluğu ancak O’na yap!*⁶⁰ âyetinde görüyoruz. Âyette zikredilen ‘تَبَتَّلْ’ fiiliyle birlikte, başka bir fiilin mastarı olan ‘تَبَّلْ’ getirilmiştir. Oysa bunun yerine, ‘تَبَتَّلْ’ fiilinin mastarı “et-Tebettül” gelmesi gerekmektedir. Çünkü ‘تَفَعَّلْ’ fiilinin mastarı ‘التَّفَعُّلُ’dür. Dolayısıyla âyette zikredilen *tebtîl* kelimesi, *tebettelin* değil, *bettelenin* mastarıdır. Çünkü ‘تَفَعَّلْ’ kelimesi, “عَلَّمَ - تَعَلَّمَ” ve “عَظَّمَ - تَعَظَّمَ” örneğindeki gibi ‘فَعَّلْ’ nin mastarıdır. Allah “وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتَلًا” demesi gerekirdi ki öyle dememiştir. Bunun nedeni de her iki manayı, yani *tebettül* ve *tebtîl*in manalarını aynı yerde

⁵⁶ el-Hatib Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’duddin el-Kazvîni. *el-İdâh fi ‘Ulûmi’l-Belâğa*, tah. Behîc Gazâvi, Dâru İhyâi’l-ülûm, Beyrut 1998, s. 87; Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Me’âni’l-Ebniyeti fi’l-Arabîyye*, Dâru ammâr, Amman 2007, s. 9.

⁵⁷ 2/Bakara, 30.

⁵⁸ 11/Hûd, 37.

⁵⁹ Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, Dâru ammâr, Amman 2006, s. 22.

⁶⁰ 73/Muzzemmil, 8.

toplamayı istemesidir. Zira *tebettele* fiili, *فَعَّلَ* veznindedir. Bu fiil, adım adım ilerleme (*tederrüç*) ve meşakkat (*tekellüf*) ifade eder. *فَعَّلَ* ise çokluk (*teksîr*) ve mübalağa ifade eder. Böylece fiil ve mastarın sanatsal bir biçimde konumlandırılmasıyla, aynı anda iki mana elde edilmiştir.⁶¹

3. Bir yerde kullandığı bir kalıbı (siyga) başka bir yerde terk edip bağlam ve manaya göre onu başka bir kalıba dönüştürmesi: Allah Teâlâ, Kâf sûresinde, “بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ” – *O hak tanımaz kâfirler, içlerinden bir uyarıcının kendilerine gelmesine şaşkınlıkla da dediler ki: ‘Bu ne acayip bir iştir!’*⁶² Hûd sûresinde de: “قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ” – *Kadın bunun üzerine: ‘Vay!’ dedi; ‘Ben bir kocakarı iken ve şu kocam da yaşlanmış bir ihtiyarken ben doğuracak mıyım?! Doğrusu bu, şaşılacak bir şeydir!’*⁶³ Sâd sûresinde ise “أَجْعَلِ الْإِلَهَةَ إِلَّا هَا وَاجِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ” – *O kadar tanrıyı tek bir tanrı mı yapmış?! Gerçekten bu şaşılacak bir şey!*⁶⁴ buyurmaktadır.

Kâf sûresinde “هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ”, Hûd sûresinde “إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ” ve Sâd sûresinde ise “إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ” buyrulmaktadır. Son kullanımda “*acîb*”ten “*ucâb*”a meyledildiğini görüyoruz. Dolayısıyla burada şaşkınlığın kuvvetine göre kademeli bir ilerleyiş (*tederrüç*) söz konusudur. Kâf sûresinde, içlerinden bir uyarıcının gelişine şaşarak “هَذَا” dedikleri anlatılmaktadır. Hûd sûresinde şaşkınlık daha büyük olmuştur. Yaşlı ve kısır bir kadının doğurması alışılmadık bir durum olduğu için şaşkınlık derecesi ‘*inne*’ ve ‘*lâm*’ ile tekit yapılarak arttırılmıştır. Kâf sûresinde ise böyle bir tekit bulunmamaktadır. Sâd sûresinde ise müşriklerin şaşkınlığı çok daha büyüktür. Çünkü müşrikler asalet kaynağı olarak gördükleri şirkten vazgeçmek istemiyorlardı. İnkârda direktip tevhide asla yanaşmıyorlardı. Dolayısıyla şaşkınlıkları çok daha büyük olduğundan *in* ve *lâm* ile tekit yapılmış; *fe‘îl* veznindeki *acîb* kelimesinden daha belîğ ve daha güçlü bir mana ifade eden *fu‘âl* veznindeki *ucâb* kelimesine meyledilmiştir. Birbi-

⁶¹ Sâmerî, *et-Tâbiru'l-Kur'ânî*, s. 34-35.

⁶² 50/Kâf, 2.

⁶³ 11/Hûd, 72.

⁶⁴ 38/Sâd, 5.

rinden uzak sûrelerde yer almalarına rağmen her kelimenin anlatım incelikleri gözetilerek yerli yerince kullanıldığını görüyoruz.⁶⁵

4. Anlam bütünlüğünü sağlamak için –ihtiyaten– aynı kökten iki siygayı birlikte zikretmesi: Yüce Allah, “الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ – O'dur hem rahmeti sonsuz olan hem de rahmetini kullarından esirgemeyen.”⁶⁶ âyetinde *fe'lân* veznindeki “*Rahmân*” ile *fe'îl* veznindeki “*Rahîm*” kelimesini birlikte zikretmiştir. *Fe'lân* siygası “*susuz*” manasına gelen ‘عَطْشَانٌ’ gibi yenilenen sıfatlara delalet etmektedir. Çünkü ‘عَطْشَانٌ’ kelimesindeki susuzluk, sabit bir sıfat olmayıp ortadan kalkan ya da değişkenlik arz eden bir durumdur. *Fe'îl* ise *uzun* manasına gelen ‘طَوِيلٌ’ gibi sübut (değişmezlik) ifade eder. ‘فَعْلَانٌ’ siygası *hudûs* ve *teceddüd*; ‘فَعِيلٌ’ siygası ise *sübut* ifade etmektedir. Allah Teâlâ, yüce Zâtına münhasır iki vasfı bir arada toplamıştır. Şayet âyette sadece *Rahmân* zikredilseydi, insanlar bunu ‘عَطْشَانٌ’ gibi geçici bir sıfat zannedebilirlerdi. Öyle değil de sadece *Rahîm* zikredilseydi, insanlarda, süreklilik ve yenilenme ifade etmeyen sabit bir rahmet algısı hâkim olacaktı. Çünkü kerim (cömert) birinin cömertlik sergilemediği zamanlar da vardır. *Rahîm*in de böyle anları olabilir. Dolayısıyla Allah Teâlâ, kemal vasıflarıyla muttasıf olduğu için her iki vasfı birlikte zikrederek kendisinde toplamıştır. Ta ki kul, sabit sıfatının rahmet olduğunu; rahmetinin de kesintisiz olarak yenilenip devam ettiğini bilsin. Yüce Allah, bu âyette en mükemmel rahmet vasıflarını kendisinde toplamıştır.⁶⁷

Takdim ve Tehir

Takdim ve tehir, kelimelerin kural gereği bulunması gereken yerden oynatılmasıdır. Bu konu, söz üzerinde tasarrufta bulunmaya imkân veren ve kişiye her zaman özgün bir ifadenin kapısını açarak anlatımda güzel bir üslup kazandıran sınırları çok geniş bir konudur.⁶⁸

Takdim, ilkece öne alınan şeye önem verildiğini ifade eder. Arap-

⁶⁵ Sâmerriâî, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, s. 36-37.

⁶⁶ 1/Fâtiha, 2.

⁶⁷ Sâmerriâî, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, s. 39-40; Sâmerriâî, *Me'âni'l-Ebniye*, s. 91-92.

⁶⁸ Abdulkâhir Curcânî, *Delâilu'l-İcâz (Sözdizimi ve Anlambilim)*, çev. Osman Güman, Litera yay., İstanbul 2008, s. 102.

lar daha çok önem verdikleri şeyi takdim ederler. Takdim bulunan her cümlede takdimi gerektiren anlamın tespit edilmesi ve takdim edilen ögenin neden önemli olduğunun açıklanması gerekir.⁶⁹ Çünkü “Önem verildiği için takdim edildi.” biçimindeki bir açıklama yeterli değildir.⁷⁰

Takdim ve tehirin lugavî delalet bakımından pratik manası, söze, diğer kelimelerden önce zikredilen kelimeyle başlayarak onu öne almaktır.⁷¹ Takdim ve tehirde ölçü, bir şeyin üstünlüğü (*efdaliyet*) değil önem (*ehemmiyet*) derecesidir. Kur’ân’ı Kerîm makam ve siyak gereği bir yerde takdim ettiği bir lafzı başka bir yerde tehir etmiştir. Diğer yandan bir yerde fazilet bakımından daha üstün olanı tehir ederken⁷² başka bir yerde daha eski olanı takdim etmiştir.^{73, 74}

Anlatımda takdim-tehirin olduğunu söyleyebilmenin tutarlı bir gerekçesi olmalıdır. Çünkü takdim-tehir yapılmışsa bunun bir sebebi olmalıdır.⁷⁵ Sâmerriâi, Kur’ân’ın, lafızların tayin ve dizilişinde son derece dakik olduğunu ve onları makamın gerektirdiği şekilde takdim ya da tehir ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla takdim ve tehirde genel hatlar olabildiğini ya da lafızların birbirine takdimini gerektiren yerler olabileceğini ve bunların tümünde kelamın siyakıyla, anlatımdaki genel uyuma en güzel şekilde riayet edildiğini ifade etmektedir.⁷⁶

Sâmerriâi, kelamın makama uygun olarak takdim edilmesine Yüce Allah’ın “الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ” – O ki, onları açken doyurdu ve korku içindelerken güvende kıldı⁷⁷ âyetini örnek vermiştir. Sâmerriâi’ye göre âyetteki “جُوع – açlık”ın “خَوْف – korku”ya tak-

⁶⁹ Curcânî, *Delâilü'l-İcâz*, s. 104.

⁷⁰ Curcânî, *Delâilü'l-İcâz*, s. 105.

⁷¹ Fâdil Sâlih es-Sâmerriâi, *Esrârü'l-Beyân fi't-Ta'bîri'l-Kıtır'ânî*, Dubai 2002, s. 14.

⁷² Tîn Süresinin “وَالَّذِينَ وَالزَّيْتُونَ. وَطُورِ سِينِينَ. وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ” – *Andolsun İncir'e (İncir Dağına), andolsun Zeytin'e (Zeytin Dağına)! Andolsun Tûr-i Sînâ'ya (İsa ve Musa'nın mücadeleye verdikleri Şam ve Filistin topraklarına)! Ve andolsun güven içindeki bu şehre (Mekke'ye)!* (95/Tîn, 1-3) âyetlerinde üzerinde yemin edilen yerlerin en faziletlisi olan “الْبَلَدِ الْأَمِينِ” – *Emin belde*” tehir edilmiştir.

⁷³ Hâkka süresinin 4. âyetinde “كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ” – *Semud da ve Âd da ansızın kapıları çalacak o felakete (kâria'ya) inanmadılar!*” Âd kavmi daha önce yaşamış olmasına rağmen Semud kavmi, Âd kavmine takdim edilmiştir.

⁷⁴ Fâdil Sâlih es-Sâmerriâi, *Min Esrârü'l-Beyânî'l-Kur'ânî*, Dâru'l-fıkr, Amman 2009, s. 115.

⁷⁵ Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyân yay., İstanbul 2012, II, 622.

⁷⁶ Sâmerriâi, *et-Ta'bîri'l-Kur'ânî*, s. 51.

⁷⁷ 106/Kureys, 4.

dim edilmesinin en önemli sebebi, açlığın, korkudan daha şiddetli ve sıkıntılı olmasıdır. Çünkü korku, açlığın aksine, devam etse de insanın helakine yol açmaz. Dolayısıyla takdim, siyak ve makamın gerektirdiği doğrultuda gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle her makam, içinde yer alan tabiri/ifadeyi gerektirmiştir.⁷⁸

Sâmerrâî, Kur'ân'da takdim ve tehir durumlarını iki kısma ayırmaktadır:

Birincisi: “خَالِدًا أَعْطَيْتُ – Halit'e verdim.” ve “بِمُحَمَّدٍ افْتَدَيْتُ – Muhammed'e tabi oldum.” örneklerinde olduğu gibi lafzın, amiline takdim edilmesi.

İkincisi: “أَعْرَتُ خَالِدًا كِتَابِي – Halit'e kitabımı ödünç verdim.” “أَعْرَتُ خَالِدًا – Kitabımı Halit'e ödünç verdim.” örneklerinde olduğu gibi amil durumu dışında lafızların birbirine takdim edilmesidir.⁷⁹

Lafzın Amiline Takdim Edilmesi

Mefulü bihin, hâlin ve câr ile mecrûrun, file; haberin de mübte-daya takdim edilmesi bu kapsamdadır. Takdim, çoğunlukla ifadeye tahsis anlamı katmaktadır. “أُنْجِدْتُ خَالِدًا – Halit'in imdadına yetiştim.” sözünden Halit'e yardım edildiğini anlıyoruz. Ama mutlak anlamda Halit'e tahsis edilen bir yardım bulunmamaktadır. Burada yardım edilen kişi sadece Halit olabileceği gibi o esnada onunla birlikte bulunan başka kişiler de olabilmektedir. Fakat mefulü, file takdim ederek “خَالِدًا أَنْجِدْتُ – İmdadına yetiştiğim Halit'tir.” dediğimizde kurtarma işlemini Halit'e tahsis etmiş oluruz. Yani burada kurtarılan sadece Halit olmaktadır. Benzer takdim örneklerini Kur'ân'da çokça bulmak mümkündür.⁸⁰

Sâmerrâî, lafzın amiline takdim edilmesine Yüce Allah'ın “قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا – De ki Rahmân'dır O Allah! Biz O'na iman ettik ve yalnız O'na tevekkül ettik.”⁸¹ âyetini örnek vermektedir. Bu âyette “أَمَّنَّا – İman ettik.” fiilinin câr ve mecrur olan “بِهِ – O'na” lafzına takdim edildiğini; “تَوَكَّلْنَا – Tevekkül ettik.” fiilinin ise câr ve mecrur olan “عَلَيْهِ – O'na” lafzından sonra zikredilerek tehir edildiğini

⁷⁸ Sâmerrâî, 'Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî, I, 106-107.

⁷⁹ Sâmerrâî, et-Ta'biru'l-Kur'ânî, s. 49.

⁸⁰ Sâmerrâî, et-Ta'biru'l-Kur'ânî, s. 49.

⁸¹ 67/Mulk, 29.

belirtmektedir. Çünkü iman, Allah'a münhasır olmayıp Allah'ın peygamberlerini, meleklerini, kitaplarını ve imanın diğer şartlarını içine almaktadır. Tevekkül ise mutlak ilim ve kudret sahibi Allah'a mahsustur. Dolayısıyla Allah Teâlâ dışında hiç kimse, kendine yarar sağlama ya da kendinden bir zararı uzaklaştırma gücüne sahip değil ki ona tevekkül edilsin.⁸²

Bu tür takdimin benzeri “*ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ* - Şüphesiz onların nihai dönüşü, ancak bizedir. Hesaplarını görmek de elbet bize aittir.”⁸³, “*إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَابٍ* - Yalnız O'na çağırıyorum ve dönüşüm de yalnız O'na olacaktır.”⁸⁴ ve “*إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ* - Çünkü o gün gidiş Rabbinedir!” âyetlerinde görülmektedir. Âyetlerde zikredilen “*إِيَابٍ / مَابٍ - dönüş*” ve “*الْمَسَاقُ - gidiş*” sadece Allah'a mahsustur. Dolayısıyla nihai dönüş ve gidiş yalnız O'na olacaktır. Burada zannedildiği gibi fasıla uyumunu sağlamak için değil, tahsis maksadıyla yapılmış bir takdim ve tehir söz konusudur.⁸⁵ Sâmerriâi, zarf olan haberin, mübtedaya takdim edildiği “*إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ* - Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır.”⁸⁶ âyetinin de bu takdim türüne örnek teşkil ettiğini belirtmektedir.⁸⁷

Lafzın Amil Dışındaki Bir Lafza Takdim ve Tehir Edilmesi

Kur'ân-Kerim, lafızların tayin ve dizilişinde son derece dakik olup lafızları makamın gerektirdiği şekilde takdim ya da tehir etmiştir. Takdim işlemi lafzı ön plana çıkararak unsur, lafzın kendisi değil, sözün söylendiği yerdir (*muktezâ-i hâl*). Bu hususta en güzel örnek olan Kur'ân, makama göre bir lafzı bazen takdim bazen de tehir etmektedir. Örneğin bir yerde semayı, arza takdim ederken başka bir yerde arzı, semaya; bir yerde insanları cinlere takdim ederken başka bir yerde ise cinleri insanlara takdim etmektedir. Bunların tümünü söz tekniği (*femmu'l-kavl*) ve ifadenin bağlamına göre gerçekleştirmektedir.

⁸² Sâmerriâi, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, s. 50.

⁸³ 88/Gâşiye, 25-26.

⁸⁴ 13/Ra'd, 36.

⁸⁵ Sâmerriâi, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, s. 50.

⁸⁶ 31/Lokmân, 34.

⁸⁷ Sâmerriâi, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, s. 51.

Söz konusu takdimin sebeplerini açıklamak istediğimizde lafzın önem derecesini ve takdim (öne alma) gerekçesini açıklamaksızın, o lafzın, sadece öneminden dolayı takdim edildiğini söylemek doğru olmayacaktır.

Allah'ın semayı arza takdim ettiği yerde semanın; arzı semaya takdim ettiği yerde arzın önemi daha büyüktür. Dolayısıyla burada müfessire düşen, sema ve arzın takdim edildiği yerdeki farklılığın (*ihtilâf*) ve lafza gösterilen önemin sebebinin açıklamaktır. Bu noktada semanın takdim edildiği yerlerde arzın, semaya; arzın takdim edildiği yerlerde de semanın, arza takdiminin doğru ya da uygun olmayacağı hususu açıkça belirtilmelidir. Aynı işlem diğer yerlerde de uygulanmalıdır. Sadece lafzın ya da ibarenin öneminden dolayı takdim edildiğini söylemek, yeterli olmadığı gibi kapalılığa da neden olmaktadır. Bununla yetinmek, müfessiri, üslup farklılıklarını ayırt etme bilgisinden mahrum bırakacaktır. Bunun sonucunda lafzın makam ve bağlamıyla bağdaşmayan yorumlar ortaya çıkmış olacaktır.

Takdim ve tehir tekniği, belâgat ehlinin bildiği önemli bir anlatım sanatıdır. Kur'ân'ı Kerîm'de lafız vazedilirken o lafzın, âyetteki özel bağlamının yanında Kur'ân'daki genel bağlamı da gözetilir.

Takdim ve tehir, bazen varlıkların dünyadaki kıdem ve öncelik sırasına göre gerçekleşmektedir. Âyet ve sûredeki söz diziminin bu esasa göre düzenlendiğini görmekteyiz. Kur'ân'da daha eski (*kadîm*) olanla başladıktan sonra diğerlerinden söz edilmektedir. Bu husus Yüce Allah'ın: “وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ – Ben cinleri ve insanları, yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım!”⁸⁸ sözünde açıkça görülmektedir. Allah Teâlâ, cinleri insanlardan daha önce yaratmıştır. Bunun delili de “وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلِ مِنْ نَارِ السَّمُومِ – Cinleri de, daha önce, dumansız ateşten yarattık.”⁸⁹ âyetidir. Dolayısıyla önce cinleri sonra insanları zikretmiştir.⁹⁰

Yüce Allah'ın: “لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ – O'nu ne uyuklama, ne de uyku

⁸⁸ 51/Zâriyât, 56.

⁸⁹ 15/Hicr, 27.

⁹⁰ Sâmerî, et-Ta'biru'l-Kur'ânî, s. 51-53.

tutar!”⁹¹ sözünde de durum böyledir. Uyuklama (سِنَةٌ), uykudan (نَوْمٌ) önce gerçekleştiği için âyette “sine” kelimesi başa alınarak *nevmden önce zikredilmiştir*.⁹²

Gecenin gündüze, karanlıkların nura takdim edilmesi de bu kapsamda değerlendirilmiştir.⁹³ Yüce Allah “هُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ – وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ – O’dur geceyle gündüzü, güneşle ayı yaratan”⁹⁴ âyetinde gündüzden daha önce gerçekleşen geceyi takdim etmiştir. Çünkü yıldızlar (*ecrâm*) yaratılmadan önce karanlık hâkimdi. Güneşi, aya takdim etmesinin nedeni ise güneşin aydan önce yaratılmasıdır. Gecenin gündüze takdim edilmesi gibi karanlıklar (*zulûmât*) da nura takdim edilmiştir. Bunun nedeni ise gece örneğinde olduğu gibi karanlığın aydınlıktan önce olmasıdır.⁹⁵

Bir diğer örnek de *azîz* kelimesinin *hakîme* takdim edilmesidir. Kur’ân’da “وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ – O’dur, gücüne karşı durulmayan (*Azîz*) ve her şeyi yerli yerince yapan (*Hakîm*)!”⁹⁶ âyetinde olduğu gibi ‘azîz’, ‘hakîm’den önce gelmiştir. “Allah *Azîz*’dir, dolayısıyla *Hakîm*’dir.”⁹⁷ sözü buna işaret etmektedir.

Kuvvetin izzete takdimi de bu kabildendir. Çünkü güçlüydü izzetli oldu. Yani, galip geldi. Dolayısıyla ‘kuvvet’ öncedir. Yüce Allah’ın, “إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ – Çünkü Allah, sonsuz kuvvet sahibidir ve gücüne karşı durulamayandır.”⁹⁸ “وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا – Doğrusu Allah, sonsuz kuvvet sahibidir ve gücü karşısında durulmayandır.”⁹⁹ âyetleri de buna işaret etmektedir.¹⁰⁰

Takdim bazen de fazilet ve şeref mertebesine göre yapılmıştır. Yüce Allah’ın “وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ – Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse onlar, Allah’ın kendilerini (doğru yola erdirmen suretiyle)

⁹¹ 2/Bakara, 255.

⁹² *Sâmerâî, et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 53; Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Me’âni’n-Nahv*, Şeriketu’l-‘Âtik li’n-Neşr, Kahire 2003, s. 190.

⁹³ Suyûtî, *el-İtkân fi’Ulûmi’l-Kur’ân*, II, 15.

⁹⁴ 21/Enbiyâ, 33.

⁹⁵ *Sâmerâî, et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 54.

⁹⁶ 59/Haşr, 1.

⁹⁷ Suyûtî, *el-İtkân fi’Ulûmi’l-Kur’ân*, II, 14.

⁹⁸ 22/Hacc, 40.

⁹⁹ 33/Ahzâb, 25.

¹⁰⁰ *Sâmerâî, et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 54.

nimetlendirdiği peygamberler, imanlarını yaşayışlarıyla doğrulayan (sıddik)lar, hakikate hayatlarıyla tanıklık eden (şehit)ler ve iyiliğe ermiş erdemli kişiler (salihler) ile birlikte olacaklardır. Onlar, ne güzel yoldaş/ne güzel arkadaşlardır!”¹⁰¹ âyeti bunun örneklerindedir.¹⁰²

Takdim örneklerinden birisi de “السَّمْعُ – işitme”nin, “الْبَصَرُ – görme”ye takdimidir. Yüce Allah Kur’ân’da “وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ – Ve O, her şeyi işiten ve görendir”¹⁰³ “إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ – Gerçekten O, her şeyi işiten ve görendir.”¹⁰⁴ “إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا”¹⁰⁵ – Derken biz insanı, sınavıya imtihan etmek üzere, karışımly bir nutfeden yaratıp onu, duyan ve gören bir varlık yaptık.”¹⁰⁶ buyurarak sem’i, basara takdim etmiştir.¹⁰⁶ Sem’in, ilme; mağfiretin, rahmete¹⁰⁷ takdimi de bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Takdimin Kur’ân’daki örneklerinden biri de çokluk ve azlığa göre yapılanıdır. Kur’ân, makamın gerektirdiği şekilde bazen takdimi çoktan aza doğru yapmaktadır. Örneğin “أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ” – Benim evimi, tavaf edenler, kendini ibadete verenler (itikâfa girenler), rükû ve secde edenler için tertemiz tutun!”¹⁰⁸ âyetinde zikredilen her topluluk, kendisinden sonra gelen topluluktan daha azdır. Tavaf edenler, itikâfa girenlerden daha azdır. Çünkü tavaf sadece Kâbe’nin etrafında, itikâf ise çoğunlukla mescitlerde yapılan bir ibadettir. Aynı şekilde itikâf yapanlar da rükû edenlerden; rükû edenler de secde edenlerden daha azdır.¹⁰⁹ Bazen de takdim, çoktan aza doğru gerçekleşmektedir. Yüce Allah “يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَأَسْجُدِي” – Ey Meryem! Rabbin gönlünden boyun eğ, secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et.”¹¹⁰ âyetinde ibadetlerin tümünü içine alan *kunut* ile başlamış, daha sonra *sücûdu* ve ondan sonra da *rükûu* zikretmiştir.¹¹¹

¹⁰¹ 4/Nisâ, 69.

¹⁰² Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 54.

¹⁰³ 42/Sûrâ, 11; 40/Gâfir, 20.

¹⁰⁴ 17/İsrâ, 1; 40/Gâfir, 56.

¹⁰⁵ 76/İnsân, 2.

¹⁰⁶ Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 55.

¹⁰⁷ Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 56.

¹⁰⁸ 2/Bakara, 125.

¹⁰⁹ Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 57 (İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâ’iu’l-Fevâ’id*, Dâru’l-kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, ts., I, 65 ve Zerkeşî, *el-Burhân fi ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, III, 250’dan naklen).

¹¹⁰ 3/Âl-i İmrân, 43.

¹¹¹ Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 58.

Bazı durumlarda takdim, yukarıda zikredilen takdim çeşitlerinin dışında gerçekleşmektedir. Bağlama göre bir yerde takdim edilen bir lafzın başka bir yerde tehir edilmesi bu kabilden bir takdim ve tehirdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ – تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ – *Ve (görmüyorlar mı ki), onları sarsmasın diye, yeryüzünü ulu dağlarla perçinledik. Kolayca yollarını bulabilsinler diye, orada geniş yollar (vadiler) açtık.*”¹¹² Başka bir âyette ise “وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ بِسَاطًا. لَتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا – *Allah'tır yeryüzünü size (yaşayabileceğiniz biçimde) yayıp döşeyen! Onun geniş yollarında yürümeniz için!*”¹¹³ buyurmaktadır. Birinci âyette *ficâcî sübüle* takdim ederken diğer âyette ise tehir etmiştir. Çünkü *ficâcî* tekili olan “فَجْج – *fecc*” kelimesi sözlükte “dağ yolu” ya da “iki dağ arasındaki yol” manasına gelmektedir. Enbiyâ sûresindeki âyette *dağlar* manasına gelen *revâsiye* kelimesi zikredildiği için *ficâcî* takdim edilmiştir. Nûh sûresindeki âyetlerde ise dağlardan söz edilmediği için *ficâcî* tehir edilmiştir. Dolayısıyla her lafız, içinde bulunduğu âyetin siyakına uygun olarak olması gereken yerde zikredilmiştir.¹¹⁴

Zikir ve Hazif

Sâmerrâî, beyânî tefsir metodunda zikir ve hazif konusu üzerinde durarak kelimenin yapısında gerçekleşen ekleme ve eksiltmelerin anlam üzerindeki etkisini incelemektedir. Bu bağlamda bir fiildeki harf artışının, o fiilin delalet ettiği eylem ve zamanın da artmasına; eksilmesi ise o fiilin delalet ettiği eylem ve zamanın eksilmesine neden olacağını belirtmektedir.¹¹⁵

Curcânî de hazfin; nükteli, olağanüstü ve sihre benzer bir konu olduğunu; dolayısıyla bir kelimenin zikredilmemesinin (hazfedilmesinin / sözden düşürülmesinin) bazen zikredilmesinden daha fasih olduğunu (anlamı daha açık ifade ettiğini); bir şeyi söylemeyiip susmanın, maksadı daha iyi ifade ettiğini, konuşulmadığında daha çok

¹¹² 21/Enbiyâ, 31.

¹¹³ 71/Nûh, 19-20.

¹¹⁴ Sâmerrâî, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, s. 62.

¹¹⁵ Fâdîl Sâlih es-Sâmerrâî, *Belâğatu'l-Kelîmeti fi'l-Ta'biru'l-Kur'ânî*, Kahire 2006, s. 6.

şey söylendiğini, açıklama yapılmadığında daha açık ortaya konduğunu belirtmektedir.¹¹⁶

Sâmerrâî bu bağlamda Zülkarneyn'in yaptığı seddin kıssasının anlatıldığı “فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتِطَاعُوا لَهُ نَقْبًا” – *Artık orayı ne aşabildiler, ne de delip geçebildiler*”¹¹⁷ âyetinde geçen “اسْطَاعُوا – اسْتَطَاعُوا” iki fiil siygası arasındaki beyânî farklılık sebeplerini açıklamaktadır. Ordu için seddi aşmak, onu delip geçmekten daha kolay olması sebebiyle aşmanın önündeki fiilden bir harf hazfedilerek “فَمَا اسْطَاعُوا” buyrulmuştur. Oysa benzer bir hazif, uzun ve meşakkatli fiilde gerçekleşmemiş; aksine delip geçmenin önündeki fiile daha uzun bir siyga verilerek “وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا” buyrulmuştur.¹¹⁸ Kur’âni anlatımda “اسْطَاعُوا – اسْتَطَاعُوا” gibi “تَنْزَلُ – تَنْزَلُ”, “تَوَفَّاهُمْ – تَوَفَّاهُمْ” ve “لَمْ يَكُنْ – لَمْ يَكُنْ” gibi hazif ve zikir örnekleri mevcuttur. Bunlar sebepsiz olarak değil; tamamen bir amaca binaen ve siyakın gerektirdiği doğrultuda¹¹⁹ gerçekleşmiştir. Çünkü Kur’âni anlatım, amaçlanmış olan sanatsal bir anlatımdır. Dolayısıyla her kelimesi hatta her harfi bir amaç için vazedilmiştir.¹²⁰

Zikir ve hazif konusunun¹²¹ kapsamına, âyette zikredilmesi gerekirken hazfedilen veya bir yerde zikredildiği hâlde benzer başka bir yerde bağlam gereği zikredilmeyen harf, isim veya fiiller girmektedir.¹²²

Yüce Allah, Hûd sûresinde “يَوْمَ يَأْتُ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمَنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ” – *O gün geldiğinde, Rabbinin izni olmadan kimse konuşmaz. Artık onlardan kimi mutsuzdur kimi ise mutludur.*¹²³ buyurmaktadır. Bu âyette aslı ‘يَأْتِي’ olan ‘يَأْتُ’ kelimesinden ‘ي’ hazfedilmiş; aslı ‘تَكَلِّمُ’ olan ‘تَكَلِّمُ’ kelimesinden de ‘ت’ hazfedilmiştir. Fakat A’râf ve En’âm sûresinde geçen ‘يَأْتِي’ kelimesinden ‘ي’ harfi hazfedilmemiştir. Söz konusu hazfin nedenleri şunlardır:

¹¹⁶ Curcânî, *Delâilul’-İcâz*, s. 134.

¹¹⁷ 18/Kehf, 97.

¹¹⁸ Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 72; Sâmerrâî, *Belâğatu’l-Kelîmeti fi’t-Ta’biri’l-Kur’ânî*, s. 10-11.

¹¹⁹ Sâmerrâî, *Mîn Esrâri’l-Beyânî’l-Kur’ânî*, s. 90.

¹²⁰ Sâmerrâî, *Belâğatu’l-Kelîmeti fi’t-Ta’biri’l-Kur’ânî*, s. 9.

¹²¹ Zikir ve hazif konusu için bkz. Sâmerrâî, *Esrâru’l-beyân fi’t-Ta’biri’l-Kur’ânî*, s. 1-7; Sâmerrâî, *Belâğatu’l-Kelîmeti fi’t-Ta’biri’l-Kur’ânî*, s. 9-35; Sâmerrâî, *Mîn Esrâri’l-Beyânî’l-Kur’ânî*, s. 90-114.

¹²² Sâmerrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 97.

¹²³ 11/Hûd, 105.

1. Hûd sûresinde, azapta acele edilmesi ve azabın gerçekleşme vaktinin yaklaştığıyla ilgili tehditler yoğunluktadır. Azabın yaklaştığını haber vermek için ‘يَأْتِ’ kelimesinin sonundaki ‘ي’ hazfedilmiştir.

2. Hûd sûresinde, geçmiş ümmetlerin cezalandırılıp helak edilmelerinden söz edilmiştir. Daha sonra kıyamet gününün yaklaştığı ve daha öncekilerin uğradığı kötü akıbetin aynısının da o gün kâfirlerin başına geleceği anlatılmıştır. Dolayısıyla o günün hızlıca yaklaştığını göstermek için “*ityân (gelmek)*” fiilinden ‘ي’ hazfedilmiştir.

3. A’râf ve En’âm sûrelerinin her birinde *ityân* fiili, çeşitli türevleriyle 24 kez zikredilirken, Hûd sûresinde ise 13 kez zikredilmiştir. Dolayısıyla A’râf ve En’âm sûrelerinde daha fazla tekrarlanan fiilin harfleri arttırılmış; Hûd sûresinde daha az tekrarlandığı için azaltılmıştır.

4. Hûd sûresindeki âyette Allah’ın izni dışında konuşma yasağı getirildiği için ‘تَتَكَلَّمُ’ fiilinden ‘ت’ hazfedilmiş; o gündeki konuşmanın azlığına işaret etmek için ‘تَتَكَلَّمُ’ yerine, harf sayısı daha az olan ‘تَكَلَّمُ’ fiili zikredilmiştir.¹²⁴

Teşabüh ve İhtilaf

Kur’ân’ı Kerîm’de bir kelime bağlamdan bağlama, sûreden sûreye hatta kıssadan kıssaya göre değişebilmektedir. Bu ihtilaf, kıssada değil aynı kıssanın çeşitli sûrelerde geçen sahnelerindeki anlatımda da vuku bulmaktadır.¹²⁵ Sâmerî, Kur’ân’ı Kerîm’de harf, hareke ve kelime yönünden benzerlik ve farklılıklar ihtiva eden âyet ve tabirler bulunduğunu; bu benzerlik ve farklılığın, belâğatin ve icazın en yüksek mertebeleri üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Kur’ân lafızlarındaki teşabüh ve ihtilaf, anlatımın yer aldığı bağlama uygun olarak gerçekleşmiş ve her lafız, yerinde kullanılmıştır.¹²⁶

Yüce Allah “ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ – Sonra onların peşlerinden, art arda peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa’yı da gönderdik ve O’na İncil’i verdik.”¹²⁷; başka bir âyette de “وَقَفَّيْنَا”

¹²⁴ Sâmerî, *Alâ Tarihi’t-Tefsiri’l-Beyânî*, III, 318-319; Sâmerî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 88-89.

¹²⁵ Sâmerî, *Esrâru’l-Beyânî’l-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 53.

¹²⁶ Sâmerî, *Min Esrâri’l-Beyânî’l-Kur’ânî*, s. 140.

¹²⁷ 57/Hadîd, 27.

– *Onların ardından, ellerindeki Tevrat'ı doğrulamak üzere Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. O'na, içinde doğru yolu gösteren ve aydınlatıcı hükümler bulunan İncil'i verdik.*¹²⁸ buyurmaktadır. Bu iki âyet arasındaki teşabüh ve ihtilaf noktalarına gelince; “*Hadîd sûresinde Allah Teâlâ “وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ – Meryem oğlu İsa'yı da gönderdik.”* buyururken Mâide sûresinde ise “*وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ – Onların ardından Meryem oğlu İsa'yı gönderdik.*” buyurmaktadır. Mâide sûresindeki “*على آثارهم – onların peşlerinden*” ibaresi, Hadîd sûresinde yoktur. Bu ihtilafın nedenine gelince; burada farklı bir durum söz konusudur. Hadîd sûresinde İsa'nın (as); peygamberlerin peşinden gelmesinden söz edilirken, Mâide sûresinde Hahamlar (*rabbâniyyûn*) ve bilginlerin (*ahbâr*) peşinden gelmesinden söz edilmektedir. Yüce Allah, Mâide sûresinde “*إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّابِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوُا اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ* – İçinde yol gösterici ve aydınlatıcı hükümler bulunan Tevrat'ı da biz indirdik. Allah'a teslim olmuş peygamberler, Yahudilere onunla hükmederlerdi. Hahamlar ve bilginler de aynı yolda yürüdüler. Çünkü Allah'ın Kitabı onlara emanet edilmişti ve Kitap'tan onlar sorumluydular. O hâlde insanlardan değil de yalnız benden korkun ve âyetlerimizi az bir pahaya satmayın! Çünkü Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridirler.”¹²⁹ buyurduktan sonra “*وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ – Onların ardından Meryem oğlu İsa'yı gönderdik*”¹³⁰ âyetini buyurmuştur. Peygamberlerin izinden giderek Tevrat'ın hükümlerini tatbik eden Hahamlar ve bilginler kesintiye uğramamış; onların hemen ardından Meryem oğlu İsa gönderilmiştir. Yani onlarla İsa (as) arasında süre yönünden bir kopukluk yoktur. Fakat onunla önceki peygamberler arasında azımsanmayacak uzun bir zaman dilimi söz konusudur.¹³¹

Yüce Allah, Enbiyâ sûresinde “*وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ*” – *Biz, göğü, yeri ve ikisi arasındakileri, eğlence olsun diye yaratmadık.*¹³²

¹²⁸ 5/Mâide, 46.

¹²⁹ 5/Mâide, 44.

¹³⁰ 5/Mâide, 46.

¹³¹ Sâmerrâî, ‘*Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî*, I, ss. 349-351.

¹³² 21/Enbiyâ, 16.

Duhân sûresinde ise “وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِأَغْنَيْنَّ” – Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri, eğlence olsun diye yaratmadık.”¹³³ buyurmaktadır. Her iki tabirde teşabüh ve ihtilaf söz konusudur. Çünkü “السَّمَاءُ – gök” kelimesi Enbiyâ sûresinde tekil; Duhân sûresinde ise “السَّمَاوَاتِ – gök-ler” şeklinde çoğul gelmiştir. Bunun nedenlerinden biri de “السَّمَاءُ – gök” kelimesi ile bu kelimenin yer aldığı Enbiyâ sûresinin başı arasındaki uyumdur. Nitekim sûrenin baş kısmında Yüce Allah “قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ – Elçimiz dedi ki: “Gökte ve yerde ne söylenirse Rabbim bilir. Çünkü O, her şeyi işiten her şeyi bilendir.”¹³⁴ buyurmaktadır. Duhân sûresinde çoğul gelen “السَّمَاوَاتِ – Gökler” kelimesi de içinde bulunduğu sûrenin baş kısmındaki “رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ” – Kesin inanyorsanız O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir.”¹³⁵ âyetiyle uygunluk arz etmektedir. Dolayısıyla her âyet, ait olduğu sûrenin başıyla uyum arz etmektedir.¹³⁶

1. Sâmerriâi'ye Yöneltilebilecek Eleştiriler

Sâmerriâi'ye yöneltilebilecek bazı eleştiriler şunlardır:

1. Âyetle ilgili önemli hususları çok ayrıntılı bir şekilde işlemesine rağmen, bazı hususları, daha önce eserlerinde incelediğini söyleyerek hiç ele almaması.¹³⁷ “Tekrar etmemize gerek yok.” demesine rağmen bazen bıktırıcı açıklamalar yapması.¹³⁸

2. Çok özgün yorumlarının yanında bazı yerlerde beyânî açıdan açıklanması gereken bir lafzı yüzeysel olarak ele alması¹³⁹; hatta bazı lafızları açıklamadan geçmesi.¹⁴⁰

¹³³ 44/Duhân, 38.

¹³⁴ 21/Enbiyâ, 4.

¹³⁵ 44/Duhân, 7.

¹³⁶ Sâmerriâi, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, IV, ss. 44-45.

¹³⁷ Sâmerriâi, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, IV, ss. 212, 216-217.

¹³⁸ Sâmerriâi, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, IV, 217.

¹³⁹ Enbiyâ sûresinin 30. âyetinde geçen “فَفَقْنَا هُمَا” – *fefetaknâhumâ*” ibaresi gibi. Sâmerriâi, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, IV, ss. 210-215. Hâlbuki Sâmerriâi'nin, tefsirinde referans aldığı tefsir kaynaklarından biri olan *Rûhu'l-Me'ânî*'de geçen İbn Abbâs'ın “Gökler bitişikti yağmur yağdırmıyordu. Yeri de bitişikti, bitki bitirmiyordu. Yüce Allah göğü yağmurla, yeri de bitki ile yardı” şeklindeki özgün yorumunu tefsirinde zikretmemesini bir eksiklik görüyoruz. Âlûsî, müfessirlerin çoğunun. İbn Abbâs'tan farklı kanallardan nakledilen bu görüşü benimzediklerini söylemesi bu eleştirimizi haklı kılmaktadır. Bkz. Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. Abdillâh, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dârü İhyâi't-turâsî'l-arabî, Beyrut ts., XVII, 35-36.

¹⁴⁰ Yâsîn sûresinin 51. âyetinde geçen *ecdâs* lafzını tefsirinde açıklamamaktadır. Bkz. Sâmerriâi, *Alâ Tariki't-Tefsiri'l-Beyânî*, II, 210. Aynı lafzı *Es'ile Beyâniyye* isimli eserinde (s. 154-155) açıklamaktadır.

3. *Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî* adlı eserinde, kendisinden önce *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'ani'l-Kerîm* adlı iki ciltlik eseriyle beyânî tefsir kapısını açan Âişe Abdurrahmân'a hiç değinmemesi.

Bununla birlikte Sâmerriâî, lügavi icaz güzelliği görülen bir ifade aynı zamanda bilimsel, tarihî, psikolojik, pedagojik, teşriî vb. icazlar da görülebileceğini söyleyerek¹⁴¹ mutedil bir tutum sergilemiştir. Eserlerinde Kur'ân'ın öğüt ve hidayet yönüne önem vererek okuyucuya davetçi kimliğini yansıtan mesajlar vermiştir.

Sonuç

Beyânî tefsir, Kur'ân'ın beyânî icazını belâgat, fesahat, ses ve ifade güzelliği yönünden inceleyen bir tefsir yöneliştir. Bize göre Emîn el-Hûlî ve Bintu'ş-Şâti'den sonra beyânî tefsirin çağımızdaki en önde gelen temsilcisi Fâdıl Sâlih es-Sâmerriâî'dir. O, beyan kavramını, beyânî araştırmalarda kullanılan yaygın anlamına bağlı kalmadan en geniş anlamlarıyla ele almıştır. Kendinden öncekilerin ortaya koydukları ilkelere, Kur'ânî anlatımın sırlarını ve hikmetlerini açıklamayı ekleyerek beyânî tefsir yapacak kişinin ihtiyaç duyacağı hususları da ortaya koymuştur.

Sâmerriâî, beyânî tefsir konularına takdim ve tehir, hazif ve zikir, teşabüh ve ihtilaf gibi yeni konular eklemiştir. Bunları Kur'ânî anlatımın temayüz ettiği beyânî birer özellik olarak incelemiştir.

Sâmerriâî, Kur'ânî anlatımın anlaşılmasına yardımcı olan unsurların tümünü Kur'ânî beyan kapsamında değerlendirmiştir. Kur'ânî terkiplerin sırları ile ifade ettiği edebî-sanatsal manaya büyük önem vermiş ve bunu, beyânî tefsirinin temel esası olarak görmüştür.

Sâmerriâî, Kur'ânî siyakı incelerken özellikle teşbih, mecaz, istiare ve kinayeyi kapsayan beyan ilmi gibi tek bir ilmi esas almamıştır. Aynı şekilde meani ilminin takdim-tehir, hazif-zikir ve tarif-tenkir konularıyla salt meani ilmini de kastetmemiştir. Bu da Sâmerriâî'nin, beyan kavramını, belâgat kavramının müradifi veya ondan daha geniş bir çerçevede ele almış olabileceğini göstermektedir.

Beyânî tefsir, Kur'ân'ın muhteva derinliğini, üslup ve ifade zen-

¹⁴¹ Sâmerriâî, *Lemesât Beyâniyye fi Nusûsin Mine't-Tenzil*, s. 8.

ginliğini, mana ve maksadını yansıtan; şekil, ses ve kıraat inceliklerini ortaya koyan önemli bir tefsir yöntemi olmakla birlikte Kur'ân'la ilgili yapılacak edebî-beyânî araştırmalar, tefsir ilminin gayesi ve maksadı olmamalıdır. Beyânî tefsir alanında çalışmalar ortaya koyarken Kur'ân'ın bir hidayet kitabı; tefsirin de Kur'âni öğretilerin açıklayıcısı olduğu göz ardı edilmemelidir.

Kaynaklar

Bintu'ş-Şâti', Âişe Abdurrahmân, *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-ma'ârif, Mısır, 1977.

_____, *Makâlu'n fi'l-İnsân*, Dâru'l-ma'ârif, Mısır 1969.

el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Bedâ'î'u'l-Fevâid*, Dâru'l-kitâbi'l-'arabî, Beyrut, yy., ts.

el-Curcânî, Abdulkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed, *Delâilu'l-İcâz (Sözdizimi ve Anlambilim)*, (ev. Osman Güman), Litera yay., İstanbul 2008.

Çetin, Abdurrahman, "Vakf ve İbtidâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, XLII, 461-463.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV yay., İstanbul 2011.

Derrâz, Muhammed Abdullâh, *en-Nebeu'l-Azîm Nazarât Cedîde fi'l-Kur'ân*, (nşr. Abdulhamîd ed-Dehâhînî), Dâru taybe, Riyad 1997.

el-Endelûsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru'l-Muhît*, (tah. Sıdkî Muhammed Cemîl), Dâru'l-fîkr, Beyrut 1420.

el-Hâlidî, Salâh Abdulfettâh, *İcâzu'l-Kurâni'l-Beyânî ve Delâilu Masdarihi'r-Rabbânî*, Dâru ammâr, Amman 2000.

el-Hattâbî, Muhammed b. Muhammed b. İbrâhîm, *Beyânu İcâzi'l-Kur'ân*, (*Selâsu Resâil fi İcâzi'l-Kur'ân* içinde), (tah. Muhammed Halefullâh Ahmed, Muhammed Zağlûl Selâm), Dâru'l-ma'ârif, Kahire 1976.

Hirmâs, Abdurrezzâk İsmâîl, "el-İtticâhu'l-beyânî fi't-tefsîr: Neş'etuhû ve-tatavurruhu," *Mecelletu Da'veti'l-Hak*, s. 325, Rabat 1996.

el-Hudeysî, Behcet, *el-Kasîdetu'l-İslâmiyye ve Şu'arâuha'l-Muâsirîn fi'l-İrâk*, Irak Kültür Bakanlığı yay., Bağdat 2010.

el-Hülî, Emîn, "Tefsir", *Dâireti'l-Ma'ârifi'l-İslâmiyye*, M.Th. Houtsma, T. W. Arnold, R. Basset, R. Hartmann, (tah. İbrahim Zeki Hurşid, Ah-

- med eş-Şintinâvî, Abdulhamîd Yûnus, Hasan Habeşî, Abdurrahmân eş-Şeyh, Muhammed Anânî), Merkezu's-Şârika li'l-İbdâ'i'l-Fikrî, Şarika 1998.
- Işıcık, Yusuf, *Kur'ân'ı Anlamada Temel Bir Problem: Te'vîl*, Esra yay., Konya 1997.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî Muslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Muslim*, (tah. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, Beyrut, yy., ts.
- el-Kazvînî, el-Hatîb Muhammed b. Sa'duddîn, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğâ*, (tah. Behîc Ğazâvî, Dâru ihyâi'l-ulûm), Beyrut 1998.
- _____, *Telhîsu'l-Miftâh (Telhîs ve Tercümesi)*, haz. Nevzat H. Yanık, Mustafa Kılıçlı, M. Sadi Çögenli, Huzur yay., İstanbul, yy., ts.
- el-Mubârek, Muhammed, *Dirâse Edebiyye li-Nusûsin mine'l-Kur'ân*, Dâru'l-fikr, Dimeşk 1964.
- er-Ridâî, Muhammed Ali, *Menâhîcu't-Tefsîr ve İtticâhâtuh: Dirâse Mukârine fi Menâhîci Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, (trc. Kâsım el-Beydânî), Beyrut 2008.
- er-Rûmî, Fehd b. Abdirrahmân b. Suleymân, *İtticâhâtuh't-Tefsîr fi'l-Karnî'r-Râbî'i 'Aşer*, Muessesetu'r-risâle, Riyad 1997.
- Sa'fân, Kâmil Ali, *el-Menhecû'l-Beyânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Mektebetu'l-anglo el-Misriyye, 1981.
- es-Sağîr, Muhammed Huseyn Ali, *el-Mebâdi'u'l-Âmme li-Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, Dâru'l-muerrihi'l-arabî, Beyrut 2000.
- es-Sâlih, Subhî, *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Onuncu Basım, Beyrut 1977.
- Sâmerrâî, Fâdîl Sâlih, *'Alâ Tarîki't-Tefsîri'l-Beyânî*, Dâru'l-fikr, Amman 2013.
- _____, *Belâğatu'l-Kelîmeti fi't-Ta'bîri'l-Kur'ânî*, Kahire 2006.
- _____, *Me'ânî'l-Ebniyyeti fi'l-Arabiyye*, Dâru ammâr, Amman 2007.
- _____, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, Dâru ammâr, Amman 2006.
- _____, *Esrârû'l-Beyân fi't-Ta'bîri'l-Kur'ânî*, Dubai 2002.
- _____, *Min Esrârî'l-Beyânî'l-Kur'ânî*, Dâru'l-fikr, Amman 2009.
- _____, *Me'ânî'n-Nahv*, Şeriketu'l-Âtik li'n-Neşr, Kahire 2003.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Tefsîre Giriş*, Çağrı yay., İstanbul 1981.

- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, yy. ts.
- _____, *Lubâbu'n-Nukûl fi Esbâbi'n-Nuzûl*, Dâru ihyâi'l-ulûm, Beyrut ts.
- Şeref, Hafnî Muhammed, *İcâzu'l-Kur'âni'l-Beyânî Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbîk*, Kahire 1970.
- Şimşek, Mehmet Sait, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyân yay., İstanbul 2012.
- eş-Şirbâsî, Ahmed, *Hz. Peygamber'den Günümüze Tefsir Ekolleri*, (ev. Mustafa Özcan), Birinci Basım, Özgü yay., İstanbul 2010.
- ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidit-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*, (tah. Muhammed Abduselâm Şâhîn, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye), Beyrut 1995.
- Zerzûr, Adnân Muhammed, *Medhal ilâ Tefsiri'l-Kur'ân ve Ulûmihî*, Dâru'l-kalem, Dımeşk 1998.